

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:42
sssjournal.com

pp.4492-4498
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 11/07/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 30/08/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 30.08.2019

ÖZALP HALK HEKİMLİĞİ

ÖZALP FOLK MEDICINE

Mustafa ELİK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğr.,
Van/TÜRKİYE

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1360-1043>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1694>

Reference : Elik, M. (2019). "Özalp Halk Hekimliği", International Social Sciences Studies Journal, 5(42): 4492-4498.

ÖZ

Halk hekimliği, genellikle kırsal kesimlerdeki insanların hastane ve doktorlara alternatif olarak başvurdukları, gayriresmi teamüllere endekslı ve sözlü geleneğe bağlı gelişen ampirik uygulamalardır. Halkın imkânlarının el vermediği durumlarda veya başka nedenlerle devreye giren halk hekimliğinin, hem dünyada hem Türkiye’de birçok uygulamaları bulunmaktadır. Maddi ve manevi hastalıkların tedavisi için başvurulan “halk hekimliği”, yaygın olarak “alternatif tıp” olarak kabul görmektedir. Halk hekimliği çok eski ve köklü bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca insanların tecrübe ve birikiminin sonucu elde edilen verileri uygulayan halk hekimleri sözlü gelenek içerisinde öğrenirler. Halk hekimliğinin bir okulu yoktur. Yalnız aileden gelen aşinalık, şahsi kabiliyet, fitratın uygunluğu ve yaşanan çevrenin etkisi halk hekimlerinin ortaya çıkmalarında tesir edebilmektedir.

Çalışmamızda Van’ın Özalp ilçesi ve köylerinde halen yaşamakta olan halk hekimlerinin toplum içerisindeki telakkileri, insanların maddi ve manevi dertlerine nasıl çare oldukları, zaman içerisinde sosyo-kültürel gelişim süreçleri ve halk hekimliğinin psiko-sosyal rolleri incelenecektir. İncelememizde aktif halk hekimliği yapan ve halk hekimlerine başvuran 20-80 yaş arası kişilerle görüşülmüştür. Çalışma, birebir görüşme ve gözlem yoluyla elde edilen veri ve bulgularla incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Halk hekimliği, halk hekimliği uygulamaları, inanç, tedavi, ilaç.

ABSTRACT

Folk medicine is an empirical practice based on verbal traditions, often based on informal practices, which people in rural areas resort to as an alternative to hospitals and doctors. People not permit the possibility of entering the circuit of cases or folk medicine for other reasons, and there are a lot of applications in Turkey and in the world. “Folk medicine which is used for the treatment of material and spiritual diseases, is widely accepted as“ alternative medicine”.Folk medicine has a very old and long history. Folk physicians who apply the data obtained from the experience and accumulation of people throughout history learn in oral tradition. There is no school of folk medicine. Familiarity from the family, personal ability, suitability of the nature and the effect of the environment can affect the emergence of folk physicians.

In this study, we will examine the folk remedies of folk physicians still living in Özalp district and villages of Van, how they can remedy people’s material and spiritual problems, socio-cultural development processes and psycho-social roles of folk medicine over time. In our study, people aged 20-80 years who were active in folk medicine and applied to folk doctors were interviewed. The study will be examined with data and findings obtained through one-to-one interviews and observations.

Key words: Folk medicine, Folk medicine practices, belief, treatment, drug.

1.GİRİŞ

Geleneksel halk hekimliği uygulamaları çok eski tarihlere dayanmaktadır. İlk insanlar, doğa ile mücadelelerinde hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirmek için farklı uygulamalara başvurmuşlardır. İnsanların tabiatta bulunan bazı nesne ve bitkileri tedavi amaçlı tecrübe etmeleri, zaman içerisinde halk hekimliği açısından kültürel bir bilgi belleği oluşturmuş ve diğer insanlara aktarılmıştır. Bu doğrultuda çeşitli inanç ve uygulamalar da gelişmiştir. Günümüze kadar sözlü gelenek içerisinde sistemli bir şekilde gelen halk hekimliği uygulamaları tıbbın çaresizliğiyle devreye girer.“ Modern tıbbın ‘bizim yapacağımız bir şey kalmadı’ demesiyle tükenen ümitler halk hekimliği ile yeniden canlanır.” (Alptekin 2010:5).Halk hekimliği uygulamalarının, maddi hastalıkların tedavisinde önemli bir vasıta olduğu düşünüldüğü gibi insanların maruz kaldıkları manevi hastalık ya da rahatsızlıklara da çare olduğuna inanılmaktadır. “Bu açıdan ‘hastalık’ deyimini alışıldığından geniş bir anlam kapsar. Bununla kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (Cinler, periler vb.) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir.” (Boratav, 1999:155).

Geleneksel tıp uygulamalarında, maddi hastalıkların tedavisinde birtakım bitkilerden istifade edilerek iyileştirilmeye çalışıldığı gibi manevî denilen hastalıkların tedavisinde de bir takım metafizik uygulamalar yapılmaktadır. Manevî hastalıkların tedavisinde din ve inanışların tesiriyle gelişen rükye, vefk, yazılı dua, tılsım veya muska gibi unsurlar tedavinin metafizik evresini oluşturmaktadır. Halk hekimliğindeki bu uygulamaların suistimaliyle büyü gibi bazı batıl inançların doğmasına da neden olabilmektedir.

Bütün dinlerde mistik, eren, ermiş, velî, aziz şeklinde adlandırılan ve olağanüstü güçleri olduklarına inanılan insanlar vardır (Eroğlu,2017:202). Eski Türklerde şamanlar dini kimliklerini yanında halk hekimliği de yapmışlardır. “Bir bakıma şaman, kutsalla, başka bir deyişle ilahi varlıklarla iletişim kurma kabiliyetine sahip uzman kişilerdir.”(Adam,2017:292). Şaman geleneğinin benzer bir devamı olarak kabul edilen “velî” zatlar, bazen maddi hastalıklara keramet vasıtasıyla manevi çareler sunduklarına inanılmaktadır. “velî” zatların soyundan geldiklerine inanılan ocaklılar halk hekimlerinin hekimleri olarak kabul edilmektedir. Atasından irsî olarak aldığı kabiliyetle halk hekimliğinin sırlarına en iyi şekilde vakıf olduklarına inanılmaktadır. Bunun dışında, Anadolu’da halk hekimliğiyle ilgilenen; hoca, şeyh, molla, izinli gibi şahıslara rastlamak mümkündür.

İnsanlar çok farklı şikâyetlerle halk hekimliğine başvurumaktadırlar. Kısırlık, sarılık, bel fitiği, kırık-çıkık, halsizlik gibi çok sayıda maddi hastalık; nazar, sara, korku gibi sayısız manevî ve psikolojik hastalıktan şikâyet edenler hastane ve doktorlardan çareyi bulamadıklarında halk hekimlerine müracaat ederek netice alacaklarına inanmaktadırlar. Bunun yanı sıra cin çarpması ve al karısı musallatı diye adlandırılan birtakım ruhanî hastalıkların yine ana başvuru noktası halk hekimleri olduğuna inanılmaktadır.

Günümüzde farklı zeminlerde halk hekimliğiyle ilgili birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Van’ın Özalp İlçesi ve köylerinde halk hekimliğiyle ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Çalışmamızda, Halk hekimliğinin sosyo-kültürel ve pisko-sosyal bağlamdaki etkileri, oluşumu, gelişimi ve insanlar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini örneklem seçilen şahıslar üzerinden (20-80 yaş arası kişilerle) nitel araştırma yöntemlerinden gözlem ve görüşmeyle incelenecektir.

2. HALK HEKİMLİĞİ NEDİR?

Halk Hekimliği, halkın hastaneye ve hekime gitmeye imkânları bulunmadığı veya herhangi bir sebeple hastaneye gitmek istemedikleri zamanlarda, hastalıkları teşhis ve tedavi etmek için başvurdukları alternatif şahıslar ve uygulamaların tümüne denilmektedir. (Boratav,1999:155) Halk hekimlerinin, düzenli bir eğitim sürecine tabiiyetleri yoktur. Ya sözlü gelenek içerisinde atadan çocuğuna intikal ampirik bilgileri edinerek veya tecrübeli birisinden bu bilgileri öğrenerek bu sığata haiz olmaktadır. Ayrıca doğuştan gelen ilgi ve alakanın halk hekimi olma sürecine etkisi büyüktür. “İnsanların gözlem ve deneme yoluyla elde etmiş oldukları bilgiler yüzyıllarca birikerek kültür vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılmış ve tıp biliminin temelini oluşturmuştur.”(Artun, 2008:202). Genellikle kırsal kesimlerde görülen halk hekimliği uygulamaları, şehirlerde de kırsal kesimlerden göç eden insanlar vasıtasıyla daha modern bir şekilde pratiğe geçirilmektedir. Bu çalışmada tercih edilen ve diğer halk hekimliği saha çalışmalarında da bir folklorcunun sorabileceği soruları Nail Tan şu şekilde sıralamaktadır:

1-Halk arasında hastalıkları tedavi eden kişilere hangi adlar verilmektedir?

2-Bu kimselerin özellikleri nelerdir?

- 3-Bu hastalıklar nasıl teşhis etmektedirler. Hangi belirtiler, hangi hastalığın işareti kabul edilmektedir? Teşhis sırasında kullandıkları aletler nelerdir?
- 4- Hastalıkları nasıl tedavi etmektedirler? Kullandıkları metotlar araç ve gereçler nelerdir?
- 5-Halk ilaçlarının tarifleri nelerdir? Bu ilaçların her biri hangi hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadırlar?
- 6-Dini yollardan tedavi nasıl yapılmaktadır?
- 7-Kırık ve çıkıkların tedavisi nasıl yapılmaktadır?
- 8-Yara ve berelerin tedavisi nasıl yapılmaktadır?
- 9-Halkın ev içinde kendi kendine hastalıkları tedavisi nasıl olmaktadır?
- 10-Ruh hastaları nasıl tedavi edilmektedir?
- 11-Doktora ne zaman gidilmektedir? Hem doktorun verdiği ilaçları, hem de halk ilaçlarını kullanma oluyor mu?
- 12-Halkın sebepler hakkında inanışlar nelerdir?
- 13-Hastaların beslenmesi nasıl yapılıyor?
- 14-Dişleri kimler çekmektedir? (Tan, 1985: 96).

2.1.Halk Hekimlerine Verilen Adlar

Halk hekimleri iyileştirdikleri hastalıklara göre farklı şekilde isimlendirilmektedir. Halk hekimleri genellikle; “kocakarı”, “ocaklı”, “efsuncu” gibi unvanlarla anılmaktadırlar. Bu şekilde adlandırılan şahısların kendilerine göre farklı uygulamaları bulunmaktadır. Tedavide kullandıkları ilaç ve uygulamalar çoğu zaman hastalıkla bir ilgisi yoktur. Bazen olumlu neticeleri de gözlemlenen bu şahıslar uyguladıkları yöntemleri büyüklerinden öğrenmişlerdir (Artun, 2008:202-203). Boratav, *Halk hekimliğinde Tümüyle Gerçekçi-akılcı yöntemler var mıdır?* Sorusuna cevap ararken halk hekimlerinin uyguladığı büyüklük işlemlerinde dahi çoğu zaman gerçekçi ve akılcı bir davranışın sergilendiğini “kocakarı” adlandırmasında küçümsenme ve alay anlamı olduğunu ifade etmektedir. (Boratav,1999:161).Halk hekimliğinde önemli bir yeri olan *ocaklılar* çeşitli sıfatlara sahiptirler. “Ocaklılar için tutmacı, çizici, izinli, efsunlu, el almış, tılsımlı, nefesi kuvvetli gibi isimler kullanılmaktadır.”(Baysan, 2016: 89).

2.2.Halk Hekimlerinin Özellikleri

Yapılan gözlem ve görüşmelerde halk hekimleriyle ilgi bazı çıkarımlarda bulunulmuştur. Halk hekimleri ocaklı ailelerden oldukları gibi, toplumun her kesiminden kimseler olabilmektedirler. Genellikle el yeteneği olan cesaretli kimselerdir. Hastalık tedavisinde doğabilecek olumsuz bir şeye karşı çekinceleri yoktur. Büyüklerinden öğrendikleri yöntemleri pratiğe dönüştürmelerinde kendilerini emin hissetmektedirler. Ocaklı ailelerden olan kimselerin genellikle manevi derinliklere sahip, rüya veya dua yoluyla atalarının ruhlarıyla manevi bağlantıları olduklarına inanılmaktadır. Bu noktada bazı halk hekimlerinin görüşleri şu şekildedir.

*Ben tedavilerimde dedelerimden manevi yardım için dua ederim (K1).

*Bizim ailemiz ocaklı bir ailedir. Atadan gelen bu damarla tedavide hastalıkların daha çabuk iyileştiğine inanıyorum (K2).

“Halk hekimleri bu hastalıkları nasıl teşhis etmektedirler? Hangi belirtiler, hangi hastalığın işareti kabul edilmektedir? Teşhis sırasında kullandıkları aletler nelerdir?” (Tan, 1985: 96). Şeklindeki sorulara kaynak kişilerden aldığımız yanıtlar(hastalıklara göre) şu şekildedir:

1.Bel kayması; Hasta rükûa eğilir gibi yapar, el parmaklarını ayak parmaklarına değıdirmeye çalışır. Elleri yetişmiyorsa bel kayması olmuştur (K3).

2.Sarılık; Yüze, göze ve dile bakılır sarı renkte ise sarılık hastalığıdır (K3,K4,K7,K8).

3.Kırık-çıkık;Hareket edince ağrı artıyorsa, şekil bozukluğu varsa, rahat hareket edemiyorsa kırıktır (A.K).

4.Ay Çarpması; 1 ile 3 yaş arası çocuklarda görülür. İştahsızlık, kusma sürekli ağlama (K3,K7).

5.Göbek düşmesi; Göbeğin üstü parmakla basılır atması durumunda düşmüştür (K3).

Tablo 1.Halk hekimlerinin tedavi için kullandıkları araç-gereçler

HASTALIK	KULLANILAN MALZEME
Bel kayması	Yakı, bez
Sarılık	Jilet, üzerlik otu, defne yaprağı
Kırık-çıkık	Üzüm, sabun, yumurta
Ay çarpması	Siyah boya, bardak, su
Göbek düşmesi	Bardak, plastik kupa, pamuk

3. ÖZALP'TA HALK HEKİMLİĞİ PRATİKLERİ

Özalp'ın sert ikliminden dolayı kış mevsimlerinde ulaşımın zorlaşması tarihi süreç içerisinde Özalp'ta "halk hekimliği" uygulamaların sürekli canlı kalmasına sebep olmuştur. Halkın genel itibarıyla maddi durumunun çok iyi düzeyde olmaması da bu pratikleri desteklemektedir. Özalp'ta halk hekimliğinde başlıca şu uygulamalara başvurulur: "Doğum süreci tedavi, ağrılar için tedavi, siğil tedavisi, kırık –çıkık tedavisi, çocuk hastalıkları, sarılık tedavisi, göbek düşmesi tedavisi, sara hastalığı tedavisi, diş tedavisi ve hacamatla tedavi." Son yıllarda Özalp'ta Yeni Devlet Hastanesinin kurulmasıyla hamile kadınların neredeyse tamamı hastanelere gitmektedir. Bu hastalıkları tedavi eden halk hekimi ya da ocaklının büyük bir kısmı kadındır. Halk arasında kadın ocaklıların hastalık tedavisi konusunda daha yetkin olduklarına inanılmaktadır.

3.1. Bel Kayması

Modern tıp dilinde belin öne doğru kaymasına *spondilolistezis*, geriye doğru kaymasına ise *retrolistezis* denilmektedir (Tandoğan 2012: 11). Halk arasında bel kayması denilen bu hastalık çok yaygın karşılaşılan bir hastalık değildir. Hastalığın tedavisi fizyoterapi yöntemleriyle yapılmaktadır. Bel kayması konusunda kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

*Hasta kendini büktüğünde el parmakları ayak parmaklarına denk gelmiyorsa belinde kayma olmuştur.(K1,K3)

*Yüz üstü serilen hastanın sırtındaki kalın damarları çekilir (K3).

* Kulunç çeker gibi ağrıyan yerinden damarlar çekilir (K5,K7).

3.2. Ay Çarpması

1-3 yaş arası çocuklarda ateş yükselmesi sonucunda oluşan hastalıktır. Hastalığın teşhis ve tedavisi hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

*1 yaşındaki çocuklar ile 3 yaşındaki çocuklar ay çarpmasına uğrar. Siyah boyayla ellerine bilezik yapılır. Alınlarına siyah noktalar çizilerek üzerine Fatıha Süresi okunur (K1).

*1 Yaşına olan çocuklarda görülür; çocuğa **Ayete'l- Kürsi** okunur. Otuz gün boyunca ayı görmemesi gerekir, bu şekilde geçer (K3,K7).

*Bir bardağın içine su doldurulur ay ışığında bekletilir, ay çarpmış çocuğa içirilir. Bu şekilde iki üç gün sonra hastalıktan kurtulur (K6,K7).

3.3. Bademcik Şişmesi

Bademciklerin herhangi bir sebeple iltihaplanması sonucunda oluşur. Bu bölgedeki enfeksiyon boyun ağrısı, ateş ve baş ağrısına yol açabilmektedir. Bademcik şişmesi tedavisinde somut ilaçların yanında metafizik boyutu olan yöntemlerin de uygulandığı kaynak kişilerin ifadelerinden anlaşılmaktadır.

*Başparmak bir tarafa şehadetle orta parmak diğer tarafa gelecek şekilde bademcik iyice ovulur. Sonra şu sözler söylenir: "Bir iki üç puç". Bu yapılırsa inşallah kısa sürede bademcikler iyileşir (K1).

*Bademcikleri şişenlere zencefil kaynatılıp içirilir (K6,K8)

*Bademcik şişmesi için çiğ turp tandır ekmeğine sarılarak yenilir. Limon kabuğuyla dilimlenerek boğaza bağlanır (K7).

3.4. Sarılık

Ateş, titreme karın ağrısı ve grip benzeri belirtileri olan bir hastalıktır. Özalp'ta sarılık hastalığı olan insanlar doktora gitmekle beraber halk hekimlerine de müracaat etmektedirler. Sarılık hastalığına halk arasında "**zerek**" denilmektedir. Sarılık tedavisi için birçok yonteme başvurulduğu kaynak kişilerin

aşağıdaki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Sarılık tedavisinde gerek hacamatla gerekse başka bir şekilde halk hekimlerinin vücuttan kirli kan akıtma yöntemine başvurmaları, kültürel bellekteki tıbbi deneyimlerin dayanak noktalarının benzerliği açısından dikkat çekicidir. Sarılık tedavisi hakkında kaynak kişilerin tecrübeleri şu şekildedir:

*Jiletle kulak arkası ya da üst dudağın altındaki ince perde hafif kanatılır. Böylece kirli kan gelir. Hasta farkında olmadan sertçe iki tokat vurulur. Bu şekilde kısa sürede hastalıktan kurtulacaktır (K1,K4).

*Kulak arkasından hafif kanatılır. Dudak altını kanatmak tehlikelidir (K3,K8,K9)

*Hacamatla sarılık hastalığı daha çabuk geçer (K2).

*Kulak arkası ya da üst dudağın altındaki ince perdeye hafif bir şekilde jileti değdirip tedavi ediyorum. Sarı bir ot var onu kaynatıp sarılığı olan hastaya bir hafta boyunca içirtmek lazım. Korkutmak için farkında olmadan iki tokat yapıyorum. Bu, hastalığın geçmesi için gereklidir; yoksa geçmez! (K1).

* Alabalık leğenin içine koyulur, balık ölene kadar suya bakılır. Ayrıca leğenin içine altın koyulup bakılır. Suyuyla banyo da yaptırılabilir (K7).

3.5. Siğil

Halk arasında siğilin kurbağayı öldürmek veya kaplumbağaya dokunmakla oluştuğuna inanılmaktadır (Arık & Eroğlu, 2017: 316). Özalp İlçesinde yaptığımız gözlem ve görüşmelerde vücudun herhangi bir bölgesindeki siğillerden kurtulmak için doktora müracaat edenlere hemen hemen hiç rastlanılmamaktadır. İnsanların büyük çoğunluğu “Siğil kesme” işlemi için halk hekimlerine müracaat ederler. Bu işlemi gerçekleştirenler genellikle ocaklı ailelere mensup kişilerdir. Diğer hastalıkların tedavisinde de bahsettiğimiz gibi ocaklılar halk hekimliğinde çok önemli rolleri üstlenmektedirler. Yalçinkaya, Ocaklıların halka sağladığı ekonomik rahatlık ve genel özelliklerinden şöyle bahsetmektedir: “Ocaklar ve ocaklı kişiler hem hekimlik hem de hastane ihtiyaçlarını karşılayan kurumlardır. Geleneksel hekimliğin uygulandığı ocaklarda sağaltma gücüne sahip kişiler -bu kişiler kutsal vasıflara hasip kişilerdir- çeşitli yollarla hastalıkları sağaltırlar.”(Yalçinkaya,2019:5).

Siğil tedavisinde kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

*Kaç tane siğil ise koyunların ince bağırsağına o kadar düğüm atılır (K1,K7).

*Arpanın her iki tarafı kesilerek ve yere gömülür, arpalar çürüdükçe siğiller gider (K1).

*Buğdaylara okunup atıldıktan sonra siğillere kına sürülür (K6,K7,K8).

*40 tane buğdayı kendisi kesmeli. Siğil kendi elinde çıktığı için kendisi kesmesi lazım. Çarşamba günü öğle ezanı okumadan önce imam üzerine okur. Ezandan sonra kimsenin görmediği bir zamanda yere gömer. Kesinlikle siğilleri olan kişinin bu işi yaparken başkalarına görünmemesi gerekir (K7).

3.6. Göbek Düşmesi

Göbeğin yerinden oynamasıyla oluşan bir hastalıktır. Özalp'ta bu hastalığı olanlar hastaneyle beraber halk hekimlerine de başvurmaktadırlar. Hastalığın teşhis ve tedavisi hakkındaki görüşler şu şekildedir:

*Göbeğin üstü parmakla basılır, nabız gibi atarsa düşmüştür. Göbek atmıyorsa yerindedir düşmemiştir.

*Göbek deliğine biraz pamuk yakılarak bardak atılır. Sonra bardak göbeğin orta noktasına kaydırılarak göbeğin yerine yerleşmesi sağlanır (K2,K3).

*Hacamat kupasıyla göbek kaydırılarak yerine yerleştirilir (K2,K7).

3.7. Sancı Kesme

Halk arasında bir tür karın ağrısı hastalığı olarak bilinmektedir. Özalp köylerinde bu durumu karşılaştığında genellikle halk hekimlerine başvurulur. Bu hastalığın tedavisi için alternatif tıbbın yanında metafizik boyutu olan işlemler de yapılmaktadır.

*Sancı kesmek için beyaz bir ipe Ayete'l-Kürsî okunur. Bu şekilde sancısı geçecektir (K1).

*Bir suya Fatıha ve İhlas Süresi okunur, sancısı olana 3 besmeleyle içirilir (K1,K8).

*Bir ipe kırk Kevser Süresi okunur, her okuyuşta düğüm atılır (K7).

*Dereotu kaynatılıp suyu içilir (K8).

*Üzerlik otu yakılır ve dumanından üzerinde gezdirilir. Nazar için de aynı yöntem uygulanır (K7).

3.8. Kırık Çıkık

Kırıkçı-çıkıkçılar bu işi usta-çırak ilişkisi içerisinde öğrenmektedirler. İnsanlar kırıklarda doktorlara, çıkıklarda ise halk hekimlerine başvurmaktadır (Ülger 2012:122). Özalp ve köylerinde yaptığımız gözlemlerde, kırık-çıkık konusunda hastaların çoğu halk hekimlerine gitmektedirler. Kırılan ve çıkan yerler doğrultularak düzeltilir. Tedavi konusunda farklı yöntemler uygulanır. Kimi halk hekimleri kuru üzüm ve hayvanın iç yağını karıştırıp kırılan ve çıkan yerlere sürer. Kimileri ise yumurta akını sabunla karıştırarak kırılan yerin her iki tarafına sarar. Bu işlemlerden sonra muhakkak tahta çıtayla bağlanmalıdır (K8). Kaynak kişilerin kırık-çıkık noktasındaki tecrübeleri şu şekildedir:

*Kolum kırıldığında o işle ilgilenen yaşlı bir kadın vardı. Bu konuda çok tecrübeliydi. Biraz masaj yaptı sonra kendine doğru çekip sertçe birleştirdi. Dövülmüş siyah kuru üzüm ve hayvanların iç yağıyla sardı. Bu durumdan 15-20 gün sonra iyileştim (K5).

*Kırık ve çıkıkları tedavi edebiliyorum. Kırık mı çıkık mı önce onu tespit etmek lazım (K3).

Kırık ya da çıkık olduğunu nasıl anlıyorsunuz?

*Şiddetli ağrı ve morarma varsa kırıktır. Çıkık olduğunda da çok ağrı olabilir, biz bakınca kırık mı çıkık mı anlarız (K3).

*Tedaviden önce kuyruk yağıyla masaj yapılır; çok şişkinse çıkıktır. Çok fazla morarma varsa kırılmıştır. Siyah zeytinin çekirdekleri ezilerek bir bezle kırılan yere sarılır. Sabun ve yumurta akı karıştırılarak da sarılabilir (K7).

3.9. Diş Tedavisi

Diş ağrısı ve diş etlerinin iltihaplanması sonucunda oluşan hastalıklardır (Kurum, 2008: 34). Diş tedavisi Özalp'ta halk hekimlerinin yaygın olarak yaptıkları bir pratiktir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmede elde edilen veriler,20 yıl öncesine kadar burada yaşayan insanlar dişilerini çekmek için doğrudan halk hekimlerine müracaat ettiklerini gösteriyor. Dişler kerpetenle çekilirdi (K1,K8). Son yıllarda Özalp'ta hem büyük bir Devlet Hastanesinin açılması hem de özel diş polikliniklerinin sayılarının artmasıyla insanların bu konuda bilinçlenmesi yalnızca geçici tedavilerde halk hekimlerine başvurmalarına neden olmuştur.

*Ağrısı olanların diş köklerine nane koyulur. Bunun dışında ağrıyan dişe sigara tütünü de koyulabilir (K7,K8).

*Diş için maydanozla dereotu beraber kaynatılır, içine limon sıkılarak içilir (K1,K7,K8).

*Diş ağrısı için aspirin içeriz. Balla limon da karıştırıp içilebilir (K6,K10).

4. SONUÇ

Van Özalp İlçesi'nde halk hekimliği pratikleri konusunda yaptığımız bu çalışmada, 20-80 yaş arası kişilerle görüşülmüştür. Hastalıkların teşhis ve tedavisinde kaynak kişilerin görüşleri kayıt altına alınarak değerlendirilmiştir. Dünyada ve Türkiye'de halkın yaşamında önemli bir yer ihtiva eden halk hekimliği, sözlü bellek içerisinde varlığını devam ettiren tıbbi folklordur. Mikro çevrede edinilen veriler, makro çevrelerde tamamıyla olmasa da farklı yönleriyle araştırmacıları fikir sahibi yapabilmektedir. Tarihten günümüze insanların tecrübelerini farklı zeminler arasında mukayese etme fırsatının yanı sıra edinilen bilgi birikiminin günümüzde pratiğe dönüştürmede, temas ettiği olguların psiko-sosyal bağlamdaki etkileri de görülebilmektedir. Özalp'ta gerçekleştirdiğimiz bu çalışmada halk inanışlarının; halk hekimliği ve hastalıkları iyileştirme yöntemlerinde başvurdukları metafizik çareler üzerindeki etkileri kaynak kişilerin söylemlerinden anlaşılmaktadır.

Sahada yapılan görüşme ve gözlemlerde; hem hastalıklarının sebebinde hem de iyileşmeye sebep olacak yöntemlerde halk inançlarının ve atalarından intikal eden anlatıların büyük etkisi olduğu kanısına varılmıştır. Bir bakıma "halk dini" diyebileceğimiz, insanların kendi dünyalarında oluşturdukları din ile tabii oldukları semavi dinlerin hükümleri arasında, yaptıkları fiiller kadar fark vardır. Uyguladıkları pratiklerde çoğu zaman inandıkları dine aykırı, büyüü aratmayacak uygulamalar olsa da din içerisinde bir şekilde kendilerine yer edinirler. Halkın bu fiilleri dinin gereği olarak yaptığı da görülmektedir. İnsanlar atalarından intikal eden bir olguyu daha çabuk ve isteyerek sahiplenirler. Bazen dinini de değiştirir ancak bu inanışlarından vazgeçmezler.

Özalp, İran ile Türkiye sınırında olması dolayısıyla tarihi süreç içerisinde çok renkli inanışlara ve halk hekimliği açısından çok farklı tecrübe ve pratiklere şahit olmuştur. Bu kültürel belleğin korunarak günümüze kadar gelmesi hem tarihe ışık tutması hem de tıbbi folklor açısından önemli bir birikimdir.

Özalp'ta son yıllarda yeni bir Devlet Hastanesinin açılması ve medya organlarının yaygınlaşmasıyla insanların sağlık konusunda bilinçlenmesi; halkın, fiziki tedavi gerektirecek ve hayati öneme sahip hastalıklarda doktorlara başvurmalarına ve halk hekimlerinden kaçmalarına sebep olmuştur. Ancak metafizik boyutu olan hastalıkların tedavisinde veya doktorların çare olamadıklarına inandıkları hastalıklarda doğrudan halk hekimlerine müracaat etmektedirler.

KAYNAKÇA

- Adam, B. (2017). “Dua, Rükya, Havas İlmi, Tılsım Ve Büyü”, Halk İnanışları, (Editörler: Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu),Grafiker Yayınları, İstanbul.
- Alptekin, A.B.(2010).Türk Halk Hikâyelerinde Halk hekimliği, “Milli Folklor”,Sayı:86,s.6-19.
- Artun, E.(2008).Türk Halk Halkbilimi, Kitabevi, İstanbul
- Baysan ,M.(2016).Kütahya Ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği İle İlgili Ocak Kültü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Boratav,P.B.(1999) .Yüz Soruda Türk Halk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Eroğlu, A.H. (2017). “Halk Hekimliği/Sağaltma Ocakları İle İlgili İnanışlar” Halk İnanışları, (Editörler: Durmuş Arık, Ahmet Hikmet Eroğlu),Grafiker Yayınları, İstanbul.
- Kurum, U,(2008) “Düziçi’nde Halk Hekimliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Saltık Özkan, T.(2013). “Folklorun Yüz yılında Halk hekimliği Çalışmalarına bir bakış”, Millî Folklor, Sayı: 99,137-144.
- Ülger, Z.(2012). “Aydın (Merkez) Ve Çevresinde Halk Hekimliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Tandoğan, A.(2012).Bel Ağırlı Hastalarda Farklı Ev Egzersiz Programı Yaklaşımlarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yalçınkaya, F.(2019) “Halk Hekimliğinde Sağaltma Yöntem ve Teknikleri” Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, cilt:1,sayı:2,s.70-80.

Kaynak Kişiler:

Kaynak kişilerin bilgileri arşivimizde mevcuttur.

- 1-(K1):F.E,76 yaşında, ocaklı, halk hekimi, ev hanımı, Van/Özalp.
- 2-(K2):Yıldırım.B, 32 yaşında, üniversite mezunu, halk hekimi, Van-Bitlis/Ahlat.
- 3-(K3):Aytekin K,44 yaşında, halk hekimi, inşaat ustası, Van/Özalp
- 4-(K4): Emrah İ,44 yaşında, inşaat ustası, ilkokul mezunu, Van/Özalp
- 5-(K5):Hidayet Çakar,32 yaşında, lise terk, inşaat ustası, Van/Özalp.
- 6-(K6):Nejla Y.Ç,45 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, Van/ Özalp
- 7-(K7):Gamze Altuntaş, 24 yaş, fakülte mezunu, Van
- 8-(K8) :M.K,44 yaşında, ilkokul terk, ev hanımı, Van/Özalp.
- 9-(K9): Sami Negiş, 32 yaşında, üniversite mezunu, Van/Özalp.
- 10-(K10): Ömer Çar,33 yaşında inşaat ustası, halk hekimi, Van/Özalp.